

D. Springer

Tuszád fürdő.

4479

CSIK-TUSNÁD

és

GYÓGYFORRÁSAI.

Ismerteti

PAWELKA ERNŐ,

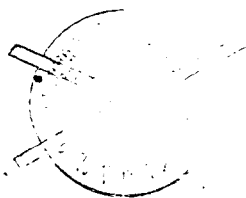
ORVOS- ÉS SEBÉSZTUDOR, SZÜLÉSZ, SZEMÉSZ, TART. CS. K.
EZREDORVOS, GYAK. ORVOS BRASSÓBAN ÉS TUSNÁDFÜRDŐ
ORVOSA.

BRASSÓ,

NYOMATOTT GÖTT JÁNOS ÉS FIA HENRIKNÉL.

1885.

Méltóságos

AL-TORJAI BÁRÓ

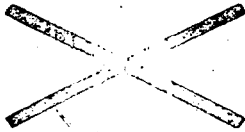
APÓR KÁROLY URNAK

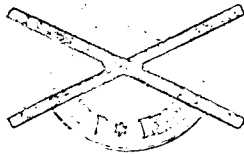
mint

a Tusnád-fürdői birtokosság nagyérdemű Elnökének,

mély tisztelete jeléül ajánlja

A SZERZŐ.

Sólyomkő.

Előszó.

E munka megírására a csik-tusnádi fürdőbirtokosság kiállítási választmányától nyertem megbizást. Eleintén a tusnádi ásványvizekről csak vázlatos ismertetést szándékoztam írni kapcsolatban az általuk elért gyógyeredmények felsorolásával — egy szokásos hirdetményfüzet alakjában!

Később azonban azon meggyőződésre jutottam, hogy e tárgyról szükséges lenne, terjedelmesebben írnom; mivel Tusnád gyógyforrásai orvosi szempontból tüzetesebben sehol sem irattak le, és mert ezen források szakkörökben kevésbé látszanak ismerve. Csakis így történelmet, hogy még fürdőismei tankönyvekben is vagy épen nem, vagy pedig csak röviden tétetik említés Tusnádról; sőt egyik meglehetősen elterjedt munkában Erdély ezen legkedveltebb és leglátogatottabb gyógyhelyéről következőt olvashatni: „Pyrmont és Homburgra emlékeztető pár lélek lakta ezen gyógyhely számos konyhasós melegforrással és vasas-savanyu vizzel bír“.

Ezért iparkodtam a pharmakodynamika és a balneologia felhasználásával, valamint Tusnádon szerzett négyévi tapasztalatom segélyével ezen gyógyfürdő valódi értékét kitértetni és oda hatni, hogy t. ez. orvostársaimnak e munka által betegeknek Tusnádra való minősítésére nézve útmutatással szolgálhassak.

Munkám kiegészítéseül ezélszerűnek láttam a fürdő történetét és földtanát, továbbá állat és növényvilágát is röviden felölelni.

Tisztelt olvasóimnak kegyes elnézését kérem ki a netán előforduló hiányokért, annál inkább, minthogy aránylag kevés idő állott rendelkezésemre e munka véghezvitelére.

És ezzel átadom azt a nyilvánosságnak azon ohajjal és reményben, vajha soraim e gyógyhely iránti érdeklődést az illető szakkörökben minél nagyobb mérvben fölébresszék s alkalmul szolgáljanak arra, hogy Csik-Tusnád, mint hazánk egyik legkitünőbb gyógyhelye, érdemlett figyelemben és méltatásban részesüljön!

Brassó, 1885. január 25.

Dr. Pawelka Ernő.

Tusnád történelméből.

A tusnádi gyógyforrások valószínűleg már a múlt században ismeretesek voltak; ugyanis egy jezsuita szerzetes „Dacia Siculica“ című művében Tusnádról következőkben tesz említést: „Tusnád ab aquis acidis singularem cumprimis virtutibus famam obtinet.“

Időfolytán azonban feledésbe látszik menni, mivel Tusnádról 1842-ig sehol sincs említés téve. Ezen évben egy pásztor eltévedt nyáját keresvén, e tájra vetődött s az ugynevezett „Beszédmező“ forrásain gázolt át. Nemsokára észrevette, hogy a lábát évek óta hántó fekély teljesen elmúlt. Ennek híre csakhamar elterjedt a környéken, s azóta sok köszvényes beteg használta ezen forrásokat sikerrel.

A tusnádi gyógyforrások jó hírnevének terjedtével néhány vállalkozó egyén azoknak hasznosítására határozta el magát a szenvedő emberiség javára. E czélból 1845. február 20-án következő hat tagu részvénytársulat alakult: Sántha Imre, gyergyókilyénfalvi lelkész; Ráduly Ferencz, csik-tusnádi lelkész; Mártonfy János, kozmási lelkész; Éltés Alajos, Gábor János, alkotjai lelkész; Ferenczy János, kászón-ujfalvi lelkész, mindnyájan tusnád-községi birtokosok. E társulat megvásárolta azon területet, melyen a források fakadtak s azoknak egyikét „Siloë“-nek nevezte el.

1845. ápril 15-én az „Erdélyi Hiradóban“ jelent meg Jankó Béla tollából e forrásoknak első leírása, mely azon reményt fejezi ki, hogy a tusnádi gyógyforrások gyógyerejük által nemsokára nagy vonzerőt fognak gyakorolni a szenvedő emberiségre.

A társulat nemsokára alakulása után 27 részvényest számitott, s ápril 20-án tartott ülésében egy 12 ölnyi hosszú bérház,

vendéglő s rendes fürdő építését határozta el. A különböző forrásokból nyolez palackot töltöttek meg az I. székely ezred akkori főorvosának jelenlétében, azokat lepecsételték és vegy-elemzés végett a bécsi József-akademiához küldötték fel; a vegyelemzés azonban hihetőleg ezuttal nem történt meg, minthogy ez még mint függő ügy fordul elő hátrább, az 1852. szept. 25-iki közgyűlésen.

Ez időtájt épült tusnádi Kováts Miklós erd. püspök költségén az ugynevezett „püspökház”; előbb a társulat gyógycéljaira szolgált, később pedig a tusnádi plébániának ment ajándékképen birtokába át.

1848-ban a társulat már 40 tagból állott s a fürdőhelyen több házat építtetett, melyek azonban kettőnek kivételével a forradalom alatt mind leégtek. 1852-ig senki sem gondolt többé a fürdővel; szerencsére ekkor ő felsége I-ső Ferencz József e vidéken véletlenül átutazván, június 28. és 29. közti éjen a fürdőhelyen halt meg. A vidék szépsége annyira megnyerte ő felsége magas tetszését, hogy Föderl Mihály akkori kertületi biztos azt a megbizást nyerte, miszerint a gyógyhely gyarapodását minden tőle kitelhető módon mozdítsa elő.

E legmagosabb határozat következtében 1852. sept. 25-én újra társulat alakult Csik-Szeredában. mely új házak mielőbbi építését, valamint az 1846-ban Bécsbe küldött ásványvizek vegyelemzésének illetékes helyen való sürgetését határozta el.

E társulat valóban több házat építtetett, újból jó karba helyezte a fürdőt s annak virágzását szíven hordta. Ő Felsőségének tusnádi tartozkodása emlékére egy 1500 □ méter területet ajánlott fel ajándokul s azon engedélyért folyamodott Ő hozzá, miszerint e fürdő ő felségének nevét viselhesse; ezen kérelmet azonban az orsz. parancsnokság nem terjesztette fel Ő Felsőségéhez és így a „Császárfürdő“ elnevezés elmaradt.

Évről évre mind több épület támadt, s a fürdő főleg a nagyérdemű Szentkereszty Zsigmond báró tevékeny vezetése alatt örvendetes lendületet vön.

Bokros érdemet szerzett magának a fürdő körül néhai Mikes Beneze gróf is, fürdő birtokossági elnöki minőségében; saját költségén 1866-ban Dr. Dietrich H. G. szakavatott vegyész által vegyelemezte a tusnádi forrásokat s Tusnádot ekkép a vegyelemezett jellegű fürdők sorába emelte.

Tusnád 1868-ban fűdött sétatért nyert a közönség szórakozására és multságára szép mellék helyiségekkel; ugyszintén új fűdöházat, melyben meleg fűdökre kilencz szobacskát rendeztek be. E fűdöket brassai Adler Rezső akkori bérlő építette fel s azok husz évi haszonélvezet után a fűdö társulat birtokába mentek át.

Ilyetén berendezéssel bírván, Tusnád nemsokára Erdély legkedveltebb gyógyfűdőjévé vált. De a folyton növekedő látogatással a közönség igényei is gyarapodtak, s nemsokára kitűnt, hogy a jelenlegi berendezések kevésbbé felelnek meg immár a követelményeknek.

Azért a társulat 1882-ben Slovak Karlsbadi építész által tervet készítettett egy gyógyház és az ujkor minden igényeinek megfelelő fűdöház számára. Miknek felépítése legrövidebb idő alatt valósuland.

A. Fekvés, talaj, égalji viszonyok.

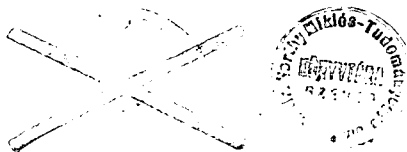
a) Fekvés.

Csik-Tusnád gyógyhely Csikmegye déli részében a keleti határlánczolat egy hatalmas nyulványának nyugoti lejtőjén fekszik, mely kelet felől a Szt.-Annató fölötti hegytömb (Csomád), nyugatról a Hargita déli láncza által határoltatik; éjszakkeleten és délkeleten pedig keskeny nyílásban végződik.

Az északkeleti nyíláson az Olt vize a völgybe lép, azt — mintegy jobb és bal, illetőleg nyugati és keleti részre felezve — két kigyózó görbületben átszeli és délkeleti irányban abból kilép.

A keleti hegyláncz lejtőin, a tengerfölszine fölött mintegy 680 méternyi magasságban, terjed ki a gyógyfűdö, három lépésözetesen emelkedő terráson, gyönyörű fenyőerdő közepett.

A keleti hegyláncz majdnem egyenes irányban vonul éjszakról délre; a völgy felé meglepő festői szép homlokzatot képez négy kúpalaku meredek hegyével, (Alvógszurdoka, Nagy- és Kis-Komlósárok és Ördöglik teteje) melyeknek legmagasbika 1300 méter magas. Ezen hegyekből több ágazat vonul a völgybe le, melyeknek ketteje, festői sziklákban végződén, különös említést érdemel.

Az északi szikla (Gál Sándor, másképp Ludmilla) 65 méternyi magasságban a legmélyebb völgypont és 40 méterrel emelkedvén ki a fürdőhely fölött s reteszszerűleg a gyógyhely északi vége elé tolódván, azt előnyösen védelmezi az északi szelektől; tetején mulatóházzal bir, honnan gyönyörű kilátás nyílik az Al-Csiki völgy felé.

A déli szikla (Apor-tető) 75 méternyi magasságra emelkedik a legmélyebb völgyponttól s tetején kilátási toronnyal bir, mely szép távlati képét nyújtja a fürdőnek és a felső-sepsii völgyületnek; majdnem a gyógyhely közepén fekszik s annak valódi díszére válik festői alakja által. E két kilátási ponthoz ugy a gyógyfürdőből, mint az erdei parkból számos, a fenyves közepett alakított sétány vezet, melyeken 30 perez alatt, meredek mászás nélkül, kényelmesen feljuthatni.

A nyugati hegyláncz északról — gyenge kanyarodással nyugat felé — délkeletnek vonul s lejtősen egymásután tornyosuló hegysorból áll, melyeknek magassabbika, az ugynevezett S ó l y o m k ő 1171 méter magas. E hegyek ágazatai többnyire rövidek, de magasak, hatalmasak és dús változatosságu regényes mélyedéseikkel, s várromokként kiöltő sziklaacsucsaikkal, méltó ellenképét alkotják keleti szomszédaiknak.

b) Talaj.

Ezen hegyek **közete** a hargitai szürke trachyt (Saidin-Olygoklas-Trachyt) több neméből áll. Az Apor-tető és Ludmilla magaslat sziklái jobbadán szürke, pizkossárga és vöröses változatokból áll, melyekben a kiválások kevésbbé szépen tűnnek föl; ellenben a földlécstömeg tulnyomó. A Sólomkö többé-kevésbbé vöröskés változathal áll, melyen a szarufényle, olygoklas és sanidinkristály tisztábban kivehetők. Az erdőn található kövek, melyeken az olygoklas és szarufény-kristályok oly számosan és teljesen kifejlödvé lépnek föl, hogy a köveknek szép gránitporphyr kinézést kölcsönöznek. Vannak továbbá világos-szürke változatok, melyek rendesen igen törekenyek; ezekben többnyire csak az oligo-kristályok lépnek tisztán föl, míg a szarufény és a sanidinkristályok jobbadán töredékekben vannak a főtömegben szétszórva. Vannak továbbá majdnem síkarkő szövetű válfajok is.

Az összes válfajok kisebb-nagyobb mérvben csillámot is tartalmaznak, még pedig szürke és tombák barna csillámot. A fürdőhelység déli részében trachyttufa is található s a völgyben itt-ott áradmányi kőzetek is.

Virány. Tusnád növényzete fölötté változatos és különösen gazdagsága, szinpompája és dús illata által tűnik ki. Felséges élvezet, e helyet egy szép májusi nap felkeresni! A reggeli napfényben ragyogó hegyesűesok; a szinpompás rétek; lent a völgyben a tajtékszó Olt zúgása; az erdőben a szárnyas dalárok ezer hangu éneke; az egész természet nagyszerű pompájában — mindez magasztos benyomást tesz a látogató kedélyére.

A növénynekem és fajok Tusnádon és vidékén gazdagon vannak képviselve. De nem itt a helye s különben is egy botanikusnak lenne feladata, minden előforduló növényfajt följegyezni. A következőkben csak az előttem ismeretes és leggyakrabban előforduló növényeket említem föl. Ezek:

A gombák osztályából: *Agaricus campestris*, *A. edulis*, *A. cibarius*, *A. melleus*, *A. ochraceus*, *A. fumosus*, *A. muscarius*, *A. piperatus*, *A. torminos*, *A. nudus* stb. stb., *Boletus bovinus*, *B. communis*, *B. artemidosus*, *B. reg.*, *B. edul.*, *B. sapid.* *B. scaber*; *Clavaria Botrytis*, *Cl. flava* stb. stb.

A mohák, zuzmók és pafrányok neméből: *Marchant. corn.*, *M. polymorph.*, *Jungerman. calc.*; *Funar. hygromet.*, *Polytrich.*, *Hypnum. velut.*, *Dieranum*; *Equiset. palust.*, *Osmunda cegal.*, *Polypod. vulg.*, *Filix mas*, *Asplen. fel. fem.* stb. stb.

A fűvek családjából: *Agrostis alb.*, *Aira caespitosa*, *Antropogon Ischaemum*, *Arundo epigeios*, *Ar. phragmites*, *Avena pratens.*, *Brachypodium silvatic.*, *Br. pinnat.*, *Briza media*, *Glyceria spectabilis*, *Melica nutans*, *M. ciliata*, *Alopecurus pratens.*, *Holcus lanatus* stb. stb.

A sparagineák (Spárgafélék): *Paris quadrifolia*, *Majanth. bifol.*

Boragineák (Borágófélék): *Echium vulg.*, *Myosotis*, *Cynoglos. off.*, *Pulmonar. off.*

Campanulaceák (Csengettyűfélék): *Camp. ranunculoid.*, *Camp. pulla.*

Caprifoliaceák (Lonezfélék): *Sambucus Ebulus.*

Carophyllaceák (Szegefűfélék): *Dianth. superb.*

- Colchicaceák** (Kikericsfélék): *Veratr. alb.*, *Colech. autumnal.*
- Compositaeák** (összetett viráguak): *Cyclor. Intybus*, *Lappa off.*, *Carlina acaul.*, *Artemisia vulg.*, *Centaur. Cyan.*, *Matricaria Chamomilla.*, *Chrysanthem. inodor.*, *Bellis perennis*, *Achillea millefol.*, *Inula Helinium*, *Tussilago farfara stb. stb.*
- Conifereák** (Tülevelűek): *Pinus sylvest.*, *P. abies*, *P. picea*, *Junip. com.*
- Cupulifereák** (Kupaesgyümölcsűek): *Fag silvat.*, *Coryl. Avell.*, *Betula alb.*, *Alnus glut.*, *stb.*
- Covolvulaceák** (Szulákfélék): *Conv. arvensis.*
- Dipooaceák** (Mácsonyafélék): *Scabiosa succisa stb.*
- Eriaceák** (Áfonyafélék): *Er. vulg.*, *Uva ursae*, *Vaccin. Myrtill.*, *Vacc. vitis idaea.*
- Euphorbiaceák** (Fütejfélék): *Euph. eyparissias.*
- Gentianeák** (Tárnicsfélék): *G. lutea.*, *G. canesc.*, *G. acaul.*, *G. verna*, *Menyant. trifol.*, *Cent. minor.*
- Geraniaceák** (Gerelyfélék): *Ger. sang.*
- Labiataék** (Ajakosok): *Thym. serpyll.*, *Th. vulg.*, *Menth. cr.*, *Melissa off.*, *M. maculata.*, *Salv. pratens.*
- Orchideák** (Kosborfélék): *Orch. masc.*, *O. maculata.*
- Papaveraceák** (Mákfélék): *P. Roeas.*, *P. somnif.*
- Primulaceák** (Kankalinfélék): *Primula off.*
- Polygonaceák** (Csikszárfélék): *Rumex acet.*, *Polyg. bistorta.*, *P. persic.*
- Ranunculaceák** (Szirontafélék): *Anemone prat.*, *A. pulsatilla.*, *Aconit. Anther.*, *Acon. napell.*, *Anem. memor.*, *Helleb. nigr.*, *Ranunc. acr.*, *Caltha palustr.*, *Aquileg. vulg.*
- Rubiaceák** (Küllös növények): *Asperula odorata.*
- Rosaceák** (Rózsafélék): *Fragar vesc.*, *Rub. idaeus*, *R. fruct.*
- Rutaceák** (Rutafélék): *Ruta graveolens.*
- Scrofularineák** (Alakosok): *Verbasc. phlom.*, *Digit. grandifl.*, *Veronica.*
- Umbellifereák** (Ernyősök): *Aneth. grav.*, *Conium macul.*
- Urticaceák** (Csalánfélék): *U. urens.*
- Violarineák** (Violafélék): *V. tricolor.*, *V. arvens.*, *V. odorata.*

Állatvilág (Fauna). Valamint a növényzet, úgy az állatvilág is nagy változatosságot mutat föl: legszámosabb kép-

viselői a madarak és rovarok. A madarak osztályából főleg az éneklőmadarak, melyek nagyobb számban fordulnak elő, s ezek közt nevezetesen a rigók, fenyőczinkék és a csalógány.

A sólymok és fajdok is gyakoriak, s vadgalambok, vad-rézék és szalonkák sem ritkák. Szenvedélyes vadászok állítása szerint a him nyirfajd is előfordul.

A rovarvilág bőven van képviselve a bogarak és lepkék által; az utóbbiak közt nevezetesen a tűzikék, ilonczák, szenderfélék, araszoló, kék pillangók és bagolypillék családjai által; a nappali lepkék is szintén több faj által vannak képviselve, azonban nem oly számosan mint az előbbieik.

A ragadozó állatok közül különösen megemlítendők volna: a barna medve. Ezen kissé kellemetlen vendég szerencsére nem fürdővendég s kerüli nyáron a gyógyhelyet; de gyakran nem kis ijedségbe ejti a földművelőket, kiknek zabföldjeiben különösen jól érzi magát, megfélemlíti az Olt jobb partján a pásztorokat is, kiknek baromcsordáit néha meglátogatja. Emberkerülő lévén, könnyen elüzetik az emberek kiáltása által. Róka és farkas is tanyázik e vidéken, de csak télen.

A faunának jellemzőbb vonásaiban kis átnézetét nyújtandó, következő fajok és rendek legyenek felemlítve. Az **emlősök** (mammalia) osztályából:

1. Denevérek, Chyoptera: A közönséges és a füles denevér (vespertilio murinus és plecotus auritas).
2. Rovarevők, insectivora: A közönséges sünn (erinaeus europ.), a közönséges vakond (talpa europ.).
3. Ragadozó, carnivora: A farkas (Can. lup.), a róka (Can. vulp.); a kis menyét (Mustella vulg.) és a barna medve (Ursus arctos).
4. Rágcsálók, Prensiculantia: A közönséges mókus, (Sciur. vulg.), az erdei egér (Mus. muse.), a havasi nyul (Lepus variab.)

A madarak osztályból:

1. Ragadozó madarak, Raptatores: A füles bagoly (Stryx otus), az erdei bagoly (St. aluco), a közönséges ölyv (Falc. palumb.), a véresesólyom (F. tinunc.), a vándorsólyom (F. peregr.)
2. Kúszók, Zygodaetyli: A köz. kakuk (Cuc. canor.)

3. **Éneklő madarak, Oscines:** A hollóvarju (*Corvus corax*), a szajkó (*Corv. gland.*), a szarka (*Corv. pica*), az ökörszem (*Troglodyt. vulg.*), a zenér (*Sylv. thitis*), a fülemile (*Sylv. luscinia*), a vörös begy (*Sylv. rubicola*), a fehér billegető (*Motacilla alb.*), a sárga billegény (*M. sulphur*), a szén-czinke (*Parus major*), a kék cinke (*P. caerul.*), a fenyő cinke (*P. acer.*), a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*), a búbos pacsirta (*A. cristata*), a citromsármáay (*Emberiza citrinella*) az erd. pinty (*Fringilla coelebs*), a hegyi vagy fenyő pinty (*F. montifringilla*), a tengelicz (*F. carduelis*), a kenderike (*F. cannabina*), lenike (*F. linaria*), a pírók (*Pyrrhula vulg.*), a keresztcsőrű (*Loxia curvirostra*), az éneklő rigó (*Turdus musica*), a fekete rigó (*T. merula*). A közönségés veréb nem tartózkodik Tuszád-fürdőn.
4. **Hasadtesőrűek, Fissirostres:** a házi fecske (*Hirun. urbana*), a füstifecske (*H. rustica*), az európai lappantyú (*Caprimulgus europaeus*).
5. **Galambok, Columbae:** A vadgalamb (*C. livia*).
6. **Tyukok, Gallinae:** Az erd. császárfajd (*Bonassa sylvestris*), a nyirfajd (*Tetrao tetrix*).
7. **Gázló, Gallatores.** Az erd. szalonka (*Scolopax rust.*)
8. **Usszók, Natatores:** A vadrécze (*Anas boschas*).

A **hüllők** osztályából:

1. **Gyíkok, Saurii:** A közönséges szürke gyík (*Lacerta agilis*), a fali gyík (*L. muralis*), a törékeny kuszma (*Anguis fragil.*).
2. **Kigyók, Serpentes:** A sima sikló (*Coronella laevis*) a közönséges sikló (*Tropidonotus natria*), a köz. vipera (*Vipera Berus*) állítólag a Szent-Anna tavában található. (?)
3. **Békák, Batrachii:** A gyepi béka (*Rana temporaria*), a kecskebéka (*R. esculenta*), a közöns. varangy (*Bufo vulg.*) a tarajos götte és a tüzi béka (*Triton cristatus et ignaeus*), mindkettő a Szt.-Anna tavában.

A **halak** osztályából: Ezek közül az Oltban bőven előforduló csuka, menyhal, márna és balin említendők fel.

A **héjasok** osztályából: A folyami rák (*Astacus fluviatilis*) az Olt vizében nagy számmal fordul elő s a fürdővendégeknek a rákászat ártatlan örömét nyújtja.

A **rovarok** osztályából:

1. Egyenes szárnyúak, Orthoptera: A lótetű v. áska (Grillotalpa vulg.) valamint sok neme a sáskáknak, szita-kötőknek stb.
2. Lepkék, Lepidoptera: Az Apollo (Doritis Apollo), a gyászszöglencz (P. Antiopa), a fecskefarku pillangó (P. machaon), a gyöngyhéjpillangó, a káposztapillangó, kék-pillangó, szenderfélék, araszolók több faja stb.
3. Bogarak, Coleoptera: E rendből érdekesek a be-tüző szű különféle fajai (Bostrychus typogr., B. calcogr., B. abietis., B. stenograph., stb.). A hőszinczér (Rosalia alpina), a szarvasbogár (Lucanus cervus) és számos futoneczok.
4. A hártárepűek rendjéből, Hymenoptera: A darázsok és hangyák különféle fajai stb.

c) Égalj.

Égalj alatt tudvalevőleg értjük: valamelyik tájéknak a szerves világ fejlődésére befolyó természetes tulajdonságát, hő-mérséklet-, légnyomás-, a lég nedvességére és mozgására nézve, valamint ezen állapotok állandóságát vagy változását tekintve. A tusnádi égalj tényezőinek minőségét következő adatok mu-tatják ki:

1. Hőmérséklet és időjárási viszonyok:

Év	Havi adatok	Reggel	Délben	Este	Evi átlagos hőmérséklet	3 óvnek át-lagos hő-mérséke
1881	Jun. 20-tól jul. 1-ig	16° C.	22·5° C.	18·2° C.		
	Jul. 1-től aug. 1-ig	16·2° C.	23° C.	19° C.	18·2° C.	
	Aug. 1-től szept. 1-ig	17° C.	19° C.	16° C.		
	Szept. 1-től szept. 10-ig	15° C.	19° C.	16° C.		
1883	Jun. 20-tól jul. 1-ig	18° C.	22·5° C.	18° C.		
	Jul. 1-től aug. 1-ig	18·2° C.	22° C.	18·3° C.	18·5° C.	18·1° C.
	Aug. 1-től szept. 1-ig	16·5° C.	19° C.	17° C.		
	Szept. 1-től szept. 10-ig	16° C.	19° C.	16·5° C.		
1884	Jun. 20-tól jul. 1-ig	16° C.	20° C.	16° C.		
	Jul. 1-től aug. 1-ig	16·5° C.	20·2° C.	16° C.	17·6° C.	
	Aug. 1-től szept. 1-ig	16·2° C.	20° C.	16° C.		
	Szept. 1-től szept. 10-ig	16° C.	21° C.	17° C.		

Tér szüke miatt, csak az említett 1881. 1883. és 1884. évek átlag-számai vannak felhozva. Tusnádra nézve tehát az átlagos hőmérséklet 18.1°C . tesz. Megelőző méréseknél is ugyanazon számi tünt ki. 1881-ben a három idényhó alatt 34 teljesen szép nap, 30 borús és esős, 20 esős nap volt; köd 4 nap.

1883-ban: teljesen szép nap 42, borús és esős 26, esős 16, ködös 5 nap volt.

1884-ben: teljesen szép nap 16, borús és esős 26, esős 42, ködös 7 nap volt. (Az időjárás mindenütt kedvezőtlen volt.)

A köd soha sem tart egész nap; s többnyire előszik néhány óra múlva; közönségesen kora reggel támad, s nap felkelte után nemsokára elenyészik. Zivatarok július havában fordulnak elő, dér pedig szeptember vége felé.

2. L é g n y o m á s. A légnyomás közepe 752 miliméter.

3. A s ű r ű s é g. A lég sűrűsége e magasságban nem vehető feltűnően észre.

4. A l é g n e d v e s s é g i tartalmára nézve még nem tétettek helyben kísérletek; azért kényszerítve vagyunk, azt az itteni természettani és meteorologiai viszonyokból következtetni. Tekintetbe véve a) hogy a tusnádi völgyben körülbelül 18 forrás ered; b) hogy az Olt itt meglehetősen nagy vízmennyiséget hord, s némely helytt 25 méternyi szélességet ér el, c) hogy itt esőzések nem igen ritkák; d) hogy Tusnád terjedelmes erdővel bir, — aránylag nagyra lehet becsülni a levegő nedvességi tartalmát. Észrevehetőleg mutatkozik ez a hygroskopikus (nedvszívó) testen, melyek itt többnyire nedvesek maradnak, valamint a tüdőbetegeken is, kik rövid időzés után itt azonnal könnyebben lélegzenek.

5. S z e l e k: A völgy csupán az éjszakkéleti és délkeleti szélnek áll nyitva; a fürdőhely azonban az egyenes szeleknek nincs kitéve, mivel azt éjszakon a Ludmilla-magaslat, délen a Komlóvár dombja védi az egyenes szelek elől, s e szerint csak a nyugati hegylánc érintetik a széltől közvetlenül. E szerencsés körülmények következtében a völgy kellőleg szellőződik, s a gyógyhely az egyenes léghuzástól ment. Viharok Tusnádon ritkán fordulnak nyáron elő.

6. L e v e g ő. Kevés gyógyhely bir ama kiválólag egészséges és balsamillatos levegővel, minővel Tusnád.

A levegő tiszta, por- és ragálymentes, gazdag ozontartalmu és dús virágillattal van telve. Különösen kellemes és erős illatu a levegő reggel 10 óráig, és délután, ha a nap a fenyvesre egy ideig süttött és a fenyőgyantának elillanó olajai a léggel összeolvadtak; kiváló gyógyerejü balzsam tüdőbetegek részére.

7. Az égálgállanósága. A tusnádi égálgállanósága megegyezik egy nyári gyógyhely égálgállanósággal, mint hogy itt is mindazon tényezők, melyek az égálgállanóságot föltételezik, föltalálhatók, p. a dús növényzet és a levegőnek aránylag magas nedvességi tartalma. Hirtelen hőmérsékleti változások csak zivatarok után, továbbá augusztus végén és szeptemberben, midőn a reggelek és estvők hűvösebbek lesznek, állanak be; de igen gyakran szép szeptemberi estéken is lehet sétálni a ligetben. Kisebb-nagyobb mérvü hirtelen hőmérsékváltozásoktól különben egy gyógyhely sem mentes s Braun tanár erre nézve igen találóan jegyzi meg: „Elegendő, ha sebes mérsékugrások nem igen gyakran és nem fölötté hirtelen következnek be; létezések egy helyen sem tagadható el, és a beteg részéről elővigyázatos figyelmet és tartozkodást igényelnek“.

A fenti adatokból világos, hogy Tusnád klimája, egy kellemes alhavasí égálgállanósággal, annak jótékony és enyhén serkentő, erősítő s a szervezetet javító tulajdonaival.

Hasznos pedig a tusnádi égálgállanósággal: Gyengült étvágyu és zavart emésztésü erőtlen személyeknek; ideggyengéknek, kiknek idegrendszere szokatlan, sőt kicsinyszerü életfingerekre is, heves indulatjelenségekben nyilvánul; idült, vérszegénységgel párosult körfolyásoknál — jelesen tüdőbetegeknek, kivált pedig kezdő tüdőgümőkornál.

Sorvadásban szenvedők közül azon egyének érnek itt el legjobb sikert, kiknél a betegség elől a külcesesonton, hátul pedig a vállapoczka közepén túl nem haladott; ezen betegek kedvező nyáron már az első 8—14 nap alatt elvesztik itt a hurutot, javul étvágyuk és emésztésük, erejük és testsúlyuk nemsokára gyarapodik. Némely ember testsúlyának növekedése 6—8 hét alatt 5 egész 7 kilót tett; — a testsúly növekvés átlaga közönségesen 3 kilogramra tehető egy gyógyidény alatt; a mi aztán 2—3 kilóval hág. Mellbetegek már előhaladott tüdőgümőkkel, és vérköpéssel, — de lázmentesen — szintén gyorsan tüdülnek fel; tudok

eseteket, hol a vérköpés és a tüdőgümöket kísérő hurut 10 hét mulva majdnem eltűnt, a kinézés javult és tetemes súlygyarapodás állott be.

B. Források.

Tusnád-fürdőn három édesvízforráson kívül nyolez ásványforrás ered. Ezen nyolez forrás közül öt használtatik ivó- és három fürdőgyógyra; az öt ivóforrás közül a Rezsőforrás egy fürdőmedencézt is ellát, úgy hogy tulajdonképen négy forrás alkalmaztatik fürdésre.

a) Ivóforrások.

I. ivóforrás (főkút).

A főforrás enyhe égvényes-muriaticus-savanyuviz csekély vas- és tetemes szénsavas mész és szénsavas magnésia tartalommal és azért az égvényes-földes savanyuvizek közé is soroltatott. Elvégre mint olyan is szerepelhetne; de a hasonalkatrészü összes ismert forrásokhoz viszonyítva, kénytelenek vagyunk, azt az égvényes-muriaticus savanyuvizekhez sorolni. Az égvényes muriaticus savanyuvizek között tartalomra nézve legközelebb áll: az Emsi (Krähchen), Wildungeni (Helenaforrás) forrásokhoz; az összetét hasonlatosságára nézve: a Borszéki, Bilini, Preblani, Rohitschi (Templomkút), Gleichenbergi (Konstantinforrás), Seltersi és Roisdorfi forrásokhoz. (Lásd a függelékét).

E borviznek hőmérséke kellemes hűvös, ize kellemesen üdítő s kissé csipős; azért luxusal gyanánt is használtatik és évenkint 40,000 palaczkban vitetik ki. Kedvező gyógyhasználatát a kettős-szénsavas natrium, chlornatrium, szénsavas mész s a dús mennyiségü szénsav előnyös összműködésének köszönheti. Erősítőleg izgatólag hat a gyomor- és bélnyák-hártyára és meglehetősen erős diuretikus hatással bír. Jelesnek bizonyult be e savanyu viz az elgvengült gyomormozgás és puffadásoknál (Atonie et Flatulenz), főlöleges gyomorsavképződésnél, az idült gyomor- és bélhurut könnyebb eseteinél, valamint idült holyaghurutnál.

II-ik ivóforrás (Rezső-forrás).

E forrás enyhé sós viz; jód- és tekintélyes vastartalommal; igen szénsavdús és azért sós ízének daczára is kellemesen iható.

Hőmérséke 22-8° C. E forrás hatásos alkatrészei : a) konyhasó (2·29), b) vas (9·066), c) jodmagnesium (0·059) és d) szénsav (967·63 Cem).

a) **Konyhasó.** A konyhasó az állati test legfontosabb alkatrészeinek egyike ; az összes vérsók 100 részében átlag 57 rész van belőle. A konyhasó, mérsékelt adagokban véve, ingerlőleg hat a gyomor- és bélnyák-hártyára, s szaporítja a gyomor- és bélnyák-hártyának emésztési nedvét ; a tojásfehérnye és keményítőliszt jobban megemésztetik a só jelenlétében, az ételemv (chylus) a bélben jobban felszívódik s az emvnek minden erjedése megakadályoztatik. Továbbá hatalmasan ingerli az anyagcserét, a szöveteknek nemcsak újraképzését, hanem alakulását is előmozdítja, s utóbbi tulajdona által előnyösen különbözik a szénsavas natrontól, mivel a só hosszas kasználata után sem áll soványodás be. A légesüvek nyák-hártyájára is előnyösen hat, minthogy a csillanmozgást gyorsítja s a tüdőnyák-hártya hurutjait hamarabb föloldja.

b) **Vas.** A vas hatása e forrásban nem lép annyira határozottan föl, mint a tiszta vasassavanyu-vizekben, mivel a chlornatrium (konyhasó) hatása ezt háttérbe szorítja ; mindazonáltal felszívatik némi vas, mely a konyhasó hatását czélszerűen támogatja.

c) **Jodmagnesium.** Az ásványvizek jodhatásáról még nagyon hiányzanak a megbízható és bebizonyult vizsgálatok. A pharmacologusok a jodos vizek hatását ezen vizek konyhasó tartalmának tulajdonítják, minthogy ezek rendesen és néha nagy mennyiségben konyhasót tartalmaznak ; a balneologusok ellenben a jodvizek hatásaképen még jodnafthát is vélnek észrevenni, noha e fajta források legerősebbjei sem nyújtják a betegnek ama jodmennyiséget, melyet jodhatás czéljából az orvosi gyakorlatban adni szokás. Bármiként legyen is, annyi áll, hogy a jod, bármelyik jodforrás rövid használata után, vizellethen ki volt mutatható (Dr. Katser Hallban), s hogy eszerint a jod hatása egészen el nem vitatható. Mennyi jodot kell egy forrásnak tartalmaznia, hogy hatásos jodviznek tekintethessék, még idáig nincs meghatározva. Hallban (Felső Austria) az ösidők óta jodhatás végett használt Tasziló-forrásból Braun tanár (Balneotherapie, negyedik átdolgozott kiadás 1880) szerint, naponta 1—6 unciát, tehát $\frac{1}{48}$ — $\frac{1}{8}$

gran=1.7 milligramm —1 Ctrm. jodmagnesiumot szokás adni.

Valószínűleg magasbra nem hágnak ott a napi adagolással a forrás tetemes sótartalma miatt, nehogy ezáltal emésztési zavarokat idézzenek elő. Tusnádon a Kezsfóorrásból 1000 grammig lehet, és szokás is, gyógyszerileg adni, anélkül hogy emésztési zavarokat vettek volna észre.

A betegeknek ezzel 5.9 milligramm jodmagnesium adatik be, tehát egy valóban tekintetre méltó mennyiség!

Elméleti szempontból tehát nem tagadhatni meg e forrástól a jodhatást. De nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is jónak bizonyult. A görvélynek számtalan esete, részint javult, részint meggyógyult; s két esetben magam is meggyőződtem, hogy diónagyságu lymphatikus daganatok, e forrás többhavi kizárólagos használata után, minden egyéb gyógyszer kizártával, teljesen elenyésztek.

- d) Szén-sav. A szénsav e forrásban, miként minden ásványforrásban, izgatólag hat a gyomor- és bélesatorna mozgására. Előmozdítja a sók felszivódásait s emészthetőbbé és izletesebbé teszi a vizet.

Görvélyen kívül, melyben e forrás, mint említették, igen jónak bizonyult, e forrás kisebb adagokban jó eredménnyel alkalmaztatott: 1. nehéz emésztés- és gyomorhurutnál; 2. idült bélhurutok eseteiben; 3. Plethora abdominalis vagy altesti vérpangásnál, a midőn gyenge egyének a glaubersó-(csodasó-) vizgyógymodot nem állották ki; 4. önálló vagy tüdőgümökkel összekapcsolt légesőhurutoknál. (Elemzés a függelékben.)

III. ivóforrás (Mikesforrás).

E forrás a nemkomplikált vasas forrásokhoz tartozik, még pedig az eddigelé ismert e fajta vizek legerősebbjeihez.

1000 súlyrészben 0.089 gr. kettedszénsavas vaséleceset és 1097.6 kem. szénsavat tartalmaz. Ize eleintőn kellemes üdítő, azután tintaszerű és szorító. Hőmérséke 19.9^o C.

A következő táblázat, melynek adatait Dr. Braun Gyula balneotherápiájából merítettem, szolgáljon e forrás összehasonlítására a legismertebb és leghiresebb vasasvizekkel.

Források	1000 súlyrész vízben		
	kettedszénsavas vasoxydul	szénsav	a szilárd alkot- részek összege
Tusnád (Mikesforrás) . .	0-089 Gr.	1097-06 Ccmtr.	1-413 Gr.
Bocklet	0-087 „	1505-01 „	3-687 „
Schwalbach	0-083 „	1570-00 „	1-558 „
Liebenstein	0-081 „	1003-00 „	1-612 „
Pymont (aczélförás) . .	0-077 „	1407-60 „	3-101 „
Spaa	0-067 „	304-20 „	0-483 „
Reimerz	0-052 „	1110-88 „	1-373 „
St. Moritz	0.038 „	1281-81 „	2-171 „

E forrásvíz igen könnyen emészthető. Működésének főtere a sápkor, nevezetesen fiatal leányok fejlődési sápkorai. Szintoly jó hatásu e forrás: vérszegénységnél (Anaemia), főleg fellábbad-
tak vérszegénységénél és gyomorsikullással járó idült bélhuru-
toknál is jó eredményeket mutatott föl.

Kár, hogy e forrásnak még nem nyílt meg kivitele, mivel nemesak bármelyik hozzá hasonló, forgalomba hozott forrással méltán kiállja a versenyt, hanem legtöbb versenytársát fölül is mulja!

IV. és V. ivóforrás (Aporforrások).

E két forrás szintén erős, jóhatásu vasasforrás. A IV. forrás a III-ikkal teljesen hasoneredetű; 1000 súlyrészben 0-089 gramm kettedszénsavas vaséleceset. 1098-3 kctm. szénsavat tartalmaz. Az V. forrás 1000 súlyrészben 0-088 gramm kettedszénsavas vaséleceset és 908-5 kctm. szénsavat tartalmaz.

b) Fürdőforrások.

A tusnádi fürdő-forrásvizeket több medenczében fogják fel; cunélfogva a kik fürdenek közvetlenül a természetes talajból kibugyogó ásványvizeken találják magokat. Az I. medence a különben ivóviznek használt Rezsőforrásból nyeri táplálékát, és a tulajdonképeni fürdőháztól mintegy 100 méternyi távolságra van.

Ezen medence egy kis, 10 öltöző szobával ellátott fürdőházban van; a többi medenczék egy nagyobb fürdőházban vannak a melyek közül kettő kizárólag urak által, míg kettő csakis nők által; ellenben egy felváltva urak és hölgyek által is hasz-

náltatik. Ezen házban van még: 43 öltözőszoba; kilétez más szoba melegített fürdőkre szánt fürdőkádakkal, és több más szükséges helyiség.

A fürdőforrások tulajdonságai.

I. fürdőforrás.

Ezen forrásnak, mint „ivó-forrásnak“ tulajdonságait már említettem; hátra van még, hogy ezen forrásnak, mint „fürdő-forrásnak“ tulajdonságaira is rámutassak.

A fürdőforrások között ezen fürdő, a sóforrások sorában áll, a mennyiben 1000 sulyrészben 3.14 grm. chlórvegyet tartalmaz, s jód-magnesium tartalmánál fogva is ezen fürdőkhez csatlakozik, minthogy ez leginkább a sós fürdőkben fordul elő.

Hőmérséke 22·8° C. és tetemes szabad szénsavat tartalmaz. Ennélfogva ezen forrás nagyon alkalmazható görvélykóros egyéneknél; az ivókúra előmozdítására, a mire általán használtatik is.

II., III. és IV. fürdőforrás.

Ezen fürdők mind vastartalmu hidegfürdők, melyek kettős-zénsavas vasélecs és szabad szénsav tartalmuk mellett, kisebb-nagyobb mértékben chlornatriumot (konyhasót) is tartalmaznak. Ezen forrásokban — mint minden vastartalmu fürdőkben — a leghatásosabb gyógytényező: a szabad szénsav.

Ugyanis 1000 kctm vízben:

a II. forrás 898·80 kctm.

a III. forrás 749·06 „

a IV. forrás 828·74 „ tartalmaz.

A források hőmérséklete nem nagyon alacsony; mert a II. forrás 23·9° C., a III. forrás 23·3° C., a IV. forrás pedig 20·7° C.

A vasasfürdők jótékony gyógyhatása már általánosan el van ismerve. Ennélfogva tartózkodom e helyen a gyógyhatások minden további részletezésétől, elégnek tartván azt, hogy ezuttal csak rámutassak Braun tanárnak hírneves munkájában nyilvánított következő véleményére. E munka 288. oldalán így szól:

„A vasasfürdőknek szénsav tartalmából keletkező inger izgatólag hat első sorban és nagy mértékben az érzést tovább vezető bőridegekre; innen terjed az inger az idegek központjához s a körülsugárzás és visszaverődés folytán, egyszersmind az

egész idegrendszer is izgattatik, ingereltetik. Mivel azonban egy inger sem keletkezik a nélkül, hogy az némi, habár nem mindig kimutatható változást az élet fentartására szükséges anyagcserében és táplálkozásban ne létesítene: könnyen beláthatóvá válik előttünk azon hatalmas és tartós hatás is, melyet a vasasfürdők az ingereknek mindennapi ismétlésével az egész táplálkozásra, de különösen az összes idegrendszernek szabályszerű működésére gyakorolnak“.

Egy más helyen ezt mondja: „A vasasfürdőknek tulajdonképeni tere az idegbajoknak tág mezeje; és itt csakis a tengeri fürdők hatalmas ereje mulja őket felül“.

F ü g g e l é k.

1. G y ó g y i s m e i j e l e n t é s. Tusnád előnnyel alkalmazható és használható tüdőhurut, tüdőhólyag-tágulás, kezdetleges tüdősorvadás, görvélybántalmak, vérszegénység, sápkór, idült bél- és gyomorhurut, vérszegénységből származó fehérfolyás, méhhurut, idegyengesség, Hysteria (méhgörcs), idült, csúzos és más idegbántalmak eseteiben.

2. K ö z l e k e d é s. Valamint a Romániából jövő, úgy a magyarországi fürdővendégeknek is. legezélszerűbb az utazás Tusnád felé — Brassón keresztül. Brassóban ugyanis számos kényelmesen berendezett szálloda van, a hol is az utazó vendégek — főleg betegek — meghálhatnak és kipihenhetnek; ezenkívül itt állandóan sok kényelmes fuvar áll rendelkezésre a Tusnád felé utazásra.

Brassóból 8 óra alatt el lehet jutni Tusnádra. De ezen közlekedési viszony sokkal kedvezőbb lesz Tusnádra nézve már jövő évtől kezdve, minthogy az ágostonfalvi (Kőhalom és Földvár közt fekvő) vasuti állomástól kezdve, Baróthon át a Baczon pataka folytában, a „Nagy Murgó“ hegy tövében egy négy órányi új ut vezet Tusnádnak. Ezen ut felényire már mult nyáron készen volt s minden valószínűséggel a jövő idényben járható is lesz.

Nyári évad alatt távirda és postahivatal is rendeztetik be Tusnádon. A posta naponkint kétszer közlekedik S.-Szt.-Györggyel, hasonlóképen Csik-Szt.-Mártonnal.

3. L a k á s o k. Tusnádnak jelenleg 45, többnyire svájcei izlésben épült háza van 500 lakószobával. Az új házak többnyire féltégla-építmények, és mindannyian könnyen szellőzhető, száraz és magas szobákból álló, kényelmes lakásokat tartalmaznak. Az egyes szobák árai az egész idényre 20 frttől 80 frtig terjedő összegben vannak közös megegyezéssel megállapítva.

4. Fürdői élet. A tusnád-fürdői élet egészen zajtalan, kedélyes és felemelő. A társaság jobbjára magyarokból, románokból és németekből áll; az eddigi feljegyzések szerint azonban a fürdővendégek legnagyobb részét tavalyig Románia szolgáltatta. A mi a különböző nemzetiségek közötti egyetértést illeti, ez háborítlanul sőt kellemesnek is mondható, a mennyiben minden összejövetelnél, minden mulatságnál a legszebb összhang, kölesönös figyelem és finom modor uralkodik.

A közönség szórakoztatására első sorban a fürdői zenekar van hivatva, mely naponta délelőtt 8—10 óráig a fürdőház és ivóforrások előtt az ezélből emelt kioszkban, délután pedig 4—6 óráig az erdei parkban zenél.

Kedvezőtlen idő esetén a zene a fődött sétányban játszik.

Estvéli 10 óra után, minden zajt okozó mulatság, valamint az éjjeli zene is tilva van.

A fődött sétány nagy része a közönség mulattatására van szánva, olvasó teremmel, melyben különböző nyelven megjelenő 20—22-féle hírlap áll rendelkezésre; továbbá egy játékszobával, egy billardszobával és külön tánczteremmel.

Az idény derekán a tánczteremben hetenként két bált rendeznek, mely bálók mulatság és csim tekintetében minden várakozásnak megfelelnek.

Nappal a vendégek többnyire az erdei parkban szórakoznak, a hol is számos séta-ut van; ezenkívül tekepályák, tekejátékok, hinták, torna-eszközök vannak a járó-kelők gazdag szórakozásának előmozdítására berendezve; van még egy kioszk is, mely kávéházat és cukrászatot tartalmaz. Számos fürdővendég pedig a világ zajától elvonulva a regényes Olt folyam partján halászat- és rákászattal üzi gondtalanul háborítlan kedvteléseit.

Egyébiránt is Tusnád oly fenséges hely, hogy a vendég kedélye azonnal kellemes érzelmekre hangolódik; ami szintén jótékonyan hat a testi egészségre. Méltán lelkestit tehát Tusnádért annak költői keblü barátja s egyik birtokosa Imets F. Jákó, midőn a többek közt így zeng:

„Üdülök újból; nektárt nyújtanak

A gyógyforrások kedvelt szellemi;

Balzsamvirágid dúsán illanak:

A szív érzelme itt oly édeni! ...“

Említésre méltók még e helyen az igen könnyű szerrel meg-
tehető kirándulások a „Szt-Anna tó“ és a „Torjai Büdös“ bar-
lang! ugyszintén a bükkszádi üveghutához; Oltparti séta gya-
lom, Lyukaskökhöz és a közel fekvő Solyomköre.

„Szt-Anna tava“ egy minden oldalról magas hegyek által
körülzárt, regényes fekvésű gyönyörű hegyi tó, mely 951 mé-
ter magas fekszik a tengerszin felett. A mélysége körülbelöl
100 méter, kerülete pedig 1800 méter; a vize valószínűleg csak
hegyekről lefolyó esőkből származik, izetlen és kristály tiszta.
Azon nézet, mely szerint a „Szt-Anna tó“ feneketlen, és a
körülzáró hegyekkel összeköttetésben volna, nem valószínű; ellenben az bi-
rálat, hogy a mellette észak felöl terülő, de magasabban fekvő
„Kömlyös tó“-val a választó hegynyereg alatt összeköttetésben áll.
A kirándulás a „Szt-Anna tava“ felé gyalog, vagy pedig
lovon történik. Jó gyaloglók a Ludmilláról egy újonnan jár-
ható tette uton 2 óra alatt is oda jutnak. A kirándulás ez irány-
ban a „Kömlyös tó“ és „Csomád“-hegyek tetején át oly elragadó
kilátásokkal és annyi élvezettel jár, hogy költő tollára érdemes.
Méltán zengi a lelkes I m e t s F. Jákó e tájképről:

„Kinek e bájban áradó vidéken
Ellen nem állhat a jégkeblű sem;
Az Alkotótól remekelt e képen
„Csomád“ a homlok s „Anna-tó“ a szem“.

Szekérrel ez út már egy egész délelöttet is igénybe vesz,
mivel a kirándulók az útjukba eső bükkszádi üveghutát is meg-
látogatják, mely jelenleg Mikes B. grófné birtokában áll; mások
ismét a Büdös-hegyen időznek, a mely akár menet, akár jövet
szintén útba ejthető.

A „Torjai Büdösbarlang“ az 1140 méternyi magas Büdös
hegy oldalában fekszik. Ezen barlang egy körülbelöl 3 méter magas,
2 méter széles és 10—14 lépés hosszú üreg, mely befelé mind-
inkább összeszorul.

Ezen barlang fenekén egy sajátzerű, a kénes savhoz hasonló
gáz terjed el, mely belehelve mérges hatása. A barlang belső
falain, a gáz felszínének határáig sárga kén rakodik le, mintegy
kijelölendő azon határt, a meddig a barlangba lefelé hatolván,
a lélegzés még veszélyessé nem válik.

A barlang legbelső részén a sziklákól savanyu izü, tisztán átlátszó viz esepog le, mely mint szemviz külön edényekben fel-fogatik és szemfájósok által fájdalomuk enyhítésére nagy sikerrel használtatik. Igen ajánlatos, hogy a barlangba bárki is, társaság jelenlétében és a legnagyobb elővigyázattal menjen be, hajoljon le és lélekzetét a visszajövetig szigoruan tartsa visszafelé mint a fennebb idézett költő is óva int:

„Élte kinek kedves, vendég! ide félve közelgess;
Másként e barlang szörnyü halálba ragad“.

A Főkut összehasonlító táblázata.

(1 font vízben, grau.)

Alkatrészek	Tušnád (Főkut)	Borszék (Öskut)	Bilin (Csehország)	Preblau (Krajna)	Rohitsch (Templomkut)	Gleichenberg (Konstantin- forrás)	Selters (Nassau)
Chlorcalcium	—	0·1920	—	—	—	—	0·289
Chlornatrium	2·8161	0·6067	2·880	0·44	0·72	11·24	17·228
Chlormagnesium	—	—	—	0·44	—	—	—
Kettedszénsav. Natron	6·0801	5·9750	22·73	25·00	5·83	19·29	6·157
„ Mész	7·6032	11·5738	3·06	1·66	11·87	2·73	1·857
„ Magnesium	0·2151	0·1152	0·09	0·05	0·06	—	0·078
„ Vasélees	3·4871	5·4298	1·19	—	9·93	3·20	1·687
Kénsavas Natron	—	—	6·17	0·66	—	0·65	0·261
„ Mész	—	—	—	2·66	—	—	—
Phosphorsavas Mész	—	—	—	—	15·54	—	0·277
Agyagföld	—	0·0384	—	—	0·34	—	—
Kovaföld	0·8448	0·5837	0·35	0·50	0·14	0·40	0·250
Szilárd részek összege	21·0464	24·514	38·20	27·41	44·14	40·53	28·084
Félig kötött szénsav	7·773	—	—	—	—	—	—
Szabad szénsav	33·3 □-Z.	28·63 □-Z.	33·58 □-Z.	66 □-Z.	25 □-Z.	35 □-Z.	30 □-Z.
Hőmérsék	9° R.	7·3° R.	9° R.	8° R.	9° R.	13—14° R.	13·5° R.

A Rezsőforrás összehasonlító táblázata.

(1000 gramm vízben.)

Alkatrészek	Tusnád (Rezsőforrás)	Kissingen (Maxlut)	Söden (Tejkut)	Cannstadt	Kissingen (Rákóczy)
Chlornatrium	2·2900	2·3162	2·4255	2·0072	5·8220
Chlorcalcium	0·6937	—	—	—	—
Chlorkalium	—	0·3760	—	—	0·2869
Chlormagnesium	0·1582	0·1080	—	—	0·3038
Kettedszénsav. Natron	—	—	—	—	—
„ Magnesium	0·1196	—	0·2807	—	—
„ Mész	0·1698	0·5652	0·4593	0·0556	0·0619
„ Vasélecs	0·667	0·0024	0·0079	0·0117	0·0316
Kénsavas Mész	—	0·1903	—	0·8489	0·3894
„ Magnesium	—	0·2002	—	0·5018	0·5884
Chlorlithium	—	0·0007	—	—	0·0200
Jodmagnesium	0·0059	—	—	—	—
Szénsav	967·6 Cemtr.	1257 Cemtr.	951 Cemtr.	874 Cemtr.	1305 Cemtr.
Hőmérsék	19·3° C.	10·4° C.	24·5° C.	—	10·7° C.

A tusnádi ásványvizek vegyelemzési táblázata. a) Ivóforrások.

(10,000 gramm vízben.)

Alkatrészek	I. ivóforrás Főkút	II. ivóforrás Rezsőforrás	III. ivóforrás Mikesforrás	IV. ivóforrás Aporforrás	V. Ivóforrás Aporforrás
Jodmagnesium	—	0·05965	—	—	—
Chlornatrium	3·6668	22·9000	8·5611	8·3987	7·9000
Chlorcalcium	—	6·9372	2·4718	2·2149	2·0728
Chlormagnesium	—	1·5820	—	—	0·6882
Ketted-szénsavas Natron . . .	7·9168	—	—	—	—
Ketted-szénsavas Mész	9·9000	1·6980	0·5700	0·5537	0·8200
Ketted-szénsavas Magnesium	4·5405	1·1964	0·9838	1·0594	0·3371
Ketted-szénsavas Vasélecs . . .	0·2802	0·6670	0·8990	0·8917	0·8849
Kovasav	1·1000	1·0500	0·6500	0·7500	0·2500
Szilárdrészek összege	27·4043	36·09035	14·1358	13·8684	13·9530
Félig kötött Szénsav	10·1217	1·6277	1·1064	1·1367	0·8741
Szabad Szénsav	19·6556	17·5136	20·6072	20·59808	17·0980
Térfogat □ cm-ben	10405·42	9535·22	11248·027	11239·516	9273·86
Fajsúly	1·00271	1·00398	1·00225	1·00217	1·00216
Hőmérsék	11·7° C.	22·3° C.	19·9° C.	19·9° C.	18·2° C.

A tusnádi ásványvizek vegyelemzési táblázata. b) Fürdőforrások.

(10.000 gramm vízben.)

Alkatrészek	I. fürdőforrás	II. fürdőforrás	III. fürdőforrás	IV. fürdőforrás
Jodmagnesium	0·05965	—	—	—
Phosphorsavas Mész	—	0·0162	—	—
Chlornatrium	22·9000	12·9000	11·2000	11·9000
Chlormagnesium	1·5820	1·5021	1·2262	1·2642
Chlorcalcium	6·9370	3·5517	2·1298	2·6638
Ketted-szénsavas Mész	1·6980	3·5912	3·5900	2·5000
Ketted-szénsavas Magnesium	1·1964	0·2963	0·4538	0·5624
Ketted-szénsavas Vasélecs	0·6670	0·6670	1·0262	1·0869
Kovasav	1·0500	0·6500	0·9500	0·4500
Szilárd részek összege	36·09035	25·8125	20·5760	20·4273
Félig kötött Szénsav	1·6277	2·2342	2·2065	1·8069
Szabad Szénsav	17·5136	17·7798	14·8177	16·3940
Térfogat [cm-ben]	9535·22	9822·006	8138·533	8861·505
Fajsúly	1·00398	1·00237	1·00224	1·00210
Hőmérsék	22·3° C.	23·9° C.	22·3° C.	20·75° C.

Táblázatos kimutatás

a fürdő látogatása felől.

Évad	Külföldiek	Belföldiek	Összesen
1866	597	295	892
1867	733	303	1036
1868	692	385	1077
1869	420	241	661
1870	504	274	778
1871	530	302	832
1872	561	308	869
1873	631	297	928
1874	780	384	1164
1876	—	—	1132
1879	490	702	1192
1880	485	502	987
1881	572	643	1215
1882	553	719	1272
1883	789	790	1579
1884	—	—	1119

1931/32 2856

